

1. Мося', І., & Лузан, П. (2025). Технологія відбору змісту розвитку професійної компетентності викладачів фахового коледжу. In: Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації: матеріали VI Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 28-30 травня 2025 р.) / [ред.колегія: С. В. Кюрчев, В. О. Радкевич, В. М. Кюрчев та ін.]. – Запоріжжя : ТДАТУ, 2025. С.313-323.

Збірник:

<https://drive.google.com/file/d/1J4qhJqmEsCCm5KsrythJLwrNMzTAO-Tr/view>

УДК 378.02

Ірина Мося,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

відділу фахової передвищої освіти

Інституту професійної освіти НАПН України,

м. Київ, Україна

Петро Лузан,

доктор педагогічних наук, професор,

головний науковий співробітник

відділу фахової передвищої освіти

Інституту професійної освіти НАПН України,

м. Київ, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ ВІДБОРУ ЗМІСТУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Анотація

У статті на основі визначених наукових підходів, цілей, принципів, критеріїв розроблено технологію відбору та структурування змісту розвитку професійної компетентності викладачів фахових коледжів. Пропонований технологічний конструкт складається з 10 послідовних етапів, що дозволяє системно і цілеспрямовано проектувати особистісно-професійне зростання кожного викладача відповідно до його цілей, потреб, мотивів, інтересів та уподобань.

Ключові слова: технологія, відбір змісту, професійна компетентність, викладач, фаховий коледж.

Abstract

The article, based on the definition of scientific approaches, goals, principles, and criteria, develops a technology for selecting and structuring the content of professional competence development for teachers of professional colleges. The proposed technological construct consists of 10 consecutive stages, which allows for a systematic and purposeful design of the personal and professional growth of each teacher in accordance with his goals, needs, motives, interests, and preferences.

Keywords: technology, content selection, professional competence, teacher, professional college.

Наразі основним завданням системи фахової передвищої освіти є підготовка різнобічно розвинутих, соціально свідомих, висококваліфікованих фахових молодших бакалаврів, здатних успішно розв'язувати виробничі проблеми вже з перших днів роботи за фахом. Природно, якісне виконання цього завдання визначає необхідність безперервного, послідовного розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів, поєднання заходів курсового і міжкурсowego підвищення кваліфікації в єдину систему особистісно-професійного зростання. При цьому вкрай актуальними є відповіді на проблемні питання: що має розвивати викладач?; яким має бути зміст розвитку його педагогічної діяльності?; якими інноваційними знаннями слід опановувати насамперед?; які уміння і навички, способи професійної діяльності має постійно удосконалювати педагог? Зазначені питання акумулюються в проблему: якими мають бути методологічні підходи, принципи, критерії, особливості, методи відбору та структурування змісту розвитку професійної компетентності викладачів фахових коледжів, щоб у своєму синтезі вони створювали дієву методику визначення кожним педагогічним працівником інноваційних знань, умінь, навичок, способів здійснення творчої педагогічної діяльності.

Варто зазначити, що проблема відбору та структурування змісту освіти не є новою, конструктивні підходи до її розв'язання знаходимо у працях І. Андрущук, Н. Брюханової, Ю. Васькова, С. Гончаренка, А. Каленського, О. Коберника, О. Коваленко, Д. Коваленка, М. Корця, О. Кошука, О. Ляшенка, В. Манька, О. Пометун, О. Радкевича, О. Савченко, В. Стешенка, О. Титової, В. Устінової, Б. Фуртак, А. Цини та ін. Зазвичай предметом дослідження більшості учених є зміст підготовки здобувачів у різних закладах освіти. Малодослідженими є аспекти відбору та структурування змісту професійного розвитку викладачів фахових коледжів.

Мета дослідження: на основі визначених підходів, принципів, вимог та джерел добору змісту професійного зростання педагогічних працівників

розробити технологію поетапного проєктування змісту розвитку професійної компетентності викладачів фахового коледжу.

Насамперед зазначимо, що методологія нашого дослідження базується на єдності таких основних наукових підходів: системного (*зміст розвитку професійної компетентності викладача слід розглядати як систему взаємозв'язаних і взаємообумовлених елементів*); діяльнісного (*лише в діяльності можна опанувати змістом розвитку професійної діяльності*); особистісно-орієнтованого (*посилення у змісті людинознавчого, особистісно значущого матеріалу*); компетентнісного (*основним результатом професійного зростання викладача є розвиток його компетентностей*); середовищного (*надає можливість визнавати освітнє середовище як важливий чинник засвоєння змісту особистісно-професійного розвитку*); інформаційного (*ефективне використання потенціалу інформаційної діяльності, сучасних цифрових технологій в опануванні інноваційними знаннями, зокрема в системі інформальної освіти*); інтеграційного (*при проєктуванні змісту особистісно-компетентнісного розвитку викладача важливо передбачити інтеграцію системи знань, загальних інтелектуальних і практичних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності; розуміти і технологічно передбачити їх взаємозв'язок у тому, що засвоєння кожного впливає на рівень і якість засвоєння інших елементів змісту*); культурологічного (*сприяє створенню оптимальних умов для опанування суб'єктами освітнього процесу новими культурними пластами, дозволяє організовувати професійну діяльність в контексті інтеграції педагогіки і культури*); функціонально-цільовий (*ґрунтується одночасно на аналізі цілей (завдань) та функцій (заходів) щодо їх досягнення (виконання)*).

Отже, положення зазначених наукових підходів, зокрема функціонально-цільового, вимагають визначення цілей професійного зростання викладача. На ці аспекти вказують учені [3; 6; 12], доводячи, що проєктування змісту розвитку компетентностей, професіоналізму, майстерності викладача базується на *цілепокладанні* (постановка науково обґрунтованих і практично досяжних цілей) і *цілевиконанні* (поетапне виконання системи дій, спрямованих на

досягнення цілей). Услід за І. Андрощук [1], О. Кошуком [8], Р. Курком [9], М. Кабиш [6] обстоюємо позицію, що основу системи цілей професійного розвитку викладача фахового коледжу складає загальна мета, яка деталізується низкою стратегічних, тактичних та оперативних цілей і визначає проміжні результати на кожному рівні цілепокладання. У свою чергу, досягнення загальної мети забезпечується через реалізацію цілей нижчого порядку.

Учені вказують [6; 11; 13], що при постановці цілей важливо дотримуватися певних вимог. Найчастіше такими вимогами до формулювання цих мотиваційно-сміслових утворень особистості називають ясність, діагностичність та ієрархічність. *Ясність* цілей відображає повноту розуміння, чіткість і конкретність уявлень про прогнозований результат, характеризує реальність (чи нереальність) його досягнення; *діагностичність* (*вимірюваність*) цілей вимагає їх формулювання як результатів певної діяльності, які можна розпізнати, виміряти за прийнятою шкалою оцінювання; ієрархія цілей передбачає розгляд уявних результатів з позицій підпорядкованості нижчих рівнів вищим, коли для досягнення головних (провідних) цілей заплановано етапи досягнення цілей нижчого порядку. Крім вказаних вимог, при формулюванні цілей учені пропонують мати на увазі такі їх ознаки-характеристики, як: *інструментальність* (цілі мають бути визначені в термінах досліджуваного процесу – професійна підготовка фахівців, розвиток професіоналізму викладачів тощо); *реалістичність* (вимагає враховувати засоби досягнення цілей, тим самим гарантуючи можливість її досягнення); *адекватність* (гарантує відповідність поставлених цілей отриманим освітнім результатам, тобто спрямовує педагогічну взаємодію на реалізацію визначених у стандарті вимог та освітніх рівнів).

Відтак, основу системи цілей розвитку професійної компетентності викладачів коледжів складає головна мета, яка, з одного боку, деталізується комплексом стратегічних, тактичних та оперативних цілей та детермінує проміжні результати на кожному рівні, а з іншого – досягається за рахунок послідовної, поетапної реалізації цілей нижчого порядку. При цьому професійну компетентність викладача фахового коледжу розуміємо як «...

інтегративну властивість особистості, що виявляється в педагогічній діяльності, поведінці та вчинках фахівця і зумовлює його готовність та здатність кваліфіковано виконувати свої трудові функції за рахунок збалансованого поєднання комплексу методологічних, психолого-педагогічних, методичних, організаційних, предметно-галузевих (спеціальних), екологічних, правових та ін. знань, умінь навчально-методичної роботи, навичок виховання й розвитку особистості студентів, необхідних педагогічних здібностей, морально-етичних цінностей і професійних якостей» [14, с. 32].

Варто підтримати думки вчених [13; 9; 6] про те, що головна мета розвитку педагогічної діяльності викладачів завжди задається ззовні і формулюється з урахуванням вимог законодавчих або підзаконних нормативно-правових актів, професійних стандартів, місії і стратегії діяльності закладів освіти, факторів, що зумовлюють напрями та зміст професійного зростання педагогічних працівників. Отже, *головною метою* досліджуваного процесу – є безперервний розвиток професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів задля забезпечення високих рівнів зростання їх майстерності, творчих здібностей, здатностей ефективної організації цілісного освітнього процесу. Для досягнення головної мети необхідно виокремити елементи «таксономії» нижчого рівня, зокрема стратегічні цілі. Природно, щоб цілісно розвинути професійну компетентність викладача як інтегративну властивість особистості, слід, на нашу думку, об'єктами педагогічного впливу визнати складники досліджуваного феномена – мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, поведінково-діяльнісний, особистісно-рефлексивний, емоційно-вольовий компоненти [14].

Відповідно, *стратегічними цілями* розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів визначаємо: а) сформованість мотивів, прагнень до інноваційної педагогічної діяльності, ціннісних орієнтацій викладача на оволодіння високими рівнями професіоналізму; б) комплекс різнобічних теоретичних та емпіричних знань (педагогіки, психології, методики навчання, цифрових технологій, з наукової галузі, що викладається тощо); в) широкий спектр когнітивних та практичних умінь/навичок виконання дій і

операцій задля реалізації трудових функцій в освітньому процесі фахового коледжу; г) розвинуті особистісно-професійні якості (педагогічна спостережливість і уважність; натхнення та інтуїція; оптимізм; відповідальність; самовладання; толерантність, доброта; педагогічна спостережливість і уважність; педагогічний такт тощо), здатність регулювання власної життєдіяльності, сформованість рефлексивних якостей; д) наполегливість у самовдосконаленні, емоційна стійкість, цілеспрямованість, витримка, здатність розуміти власний емоційний стан при розв'язанні проблемних педагогічних ситуацій.

Аналіз стратегічних цілей свідчить, що вони є довгостроковими, розраховані на тривалу перспективу, і детермінують більш конкретні завдання та способи їх досягнення – тактичні цілі. У пропонованій таксономії (рис. 1) вказані цілі мають визначати певний рівень розвитку складників-різновидів професійної компетентності викладача. Такі складники виокремлюємо на основі функцій педагогічної діяльності (навчальна, методична, виховна, комунікативна тощо). Відповідно, тактичні цілі спрямовані на розвиток здатностей, які в синтезі і визначають рівень зростання професійної компетентності викладача. Основними з них є такі [14, с. 33-34]: *навчальна* компетентність як здатність викладача навчати інших, тобто передавати власні знання, формувати уміння та навички у студентів, а також здатність навчатися, тобто удосконалювати свій професійний рівень; *виховна* компетентність – це інтегративна особистісно-діяльнісна якість педагога, що забезпечує його теоретичну і практичну готовність та здатність ефективно реалізовувати виховну функцію в цілісному освітньому процесі; *методична* компетентність – це здатність викладача розробляти навчально-методичну документацію, методики підготовки та проведення навчальних занять, інші дидактичні матеріали та засоби навчання; *предметна* компетентність – теоретична і практична підготовленість викладача до викладання окремої дисципліни, курсу тощо; *інформаційно-цифрова* компетентність як здатність викладача орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею, застосовувати цифрові технології в освітньому процесі

коледжу; *екологічна компетентність* – це здатність особи застосовувати екологічні знання та досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей та непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям; *інклюзивна компетентність* – здатність викладача до педагогічної підтримки студентів з особливими освітніми потребами з огляду на їх індивідуальні потреби, можливості, здібності та інтереси, до створення умов, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища коледжу; *дослідницька компетентність* передбачає здатність особистості за допомогою загально- та спеціально наукових методів здійснювати наукове дослідження у певній галузі науки, за певною спеціальністю; *комунікативна компетентність* викладача є здатністю особи обирати і технологічно ефективно застосувати адекватний спосіб усного та письмового спілкування.

У пропонованій структурі оперативні цілі знаходяться на найнижчому рівні і забезпечують досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку професійної компетентності викладачів фахового коледжу. Вони є короткостроковими та відображають результати опрацювання викладачами конкретних тем, інноваційної проблематики в галузі педагогіки, методики навчання, теорії виховання, інклюзивної освіти, певної наукової галузі тощо. Зазвичай такі цілі досягаються засобами саморозвитку чи в системі методичної роботи фахового коледжу, тоді як стратегічні і частково тактичні – комплексно, зокрема у післядипломній освіті.

Аналіз основних теорій проєктування змісту освіти. [2], сучасних підходів до розв'язання вказаної проблеми [10; 8; 9], власного наукового пошуку дозволяють виділити такі основні принципи проєктування змісту розвитку професійної компетентності викладачів: *гуманістичності* (дотримання цього припису забезпечує пріоритет загальнолюдських цінностей та особистісних вартостей; *науковості* (зміст навчання, виховання та розвитку особистості вибудовується на науковій основі, відповідає останнім досягненням науки, характеризується доказовістю, об'єктивністю, точністю і чіткістю висновків); *послідовності* (планування і логіка розгортання змісту здійснюється так, щоб нове знання базувалося на

попередньому та впливало з нього; *системності* (у змісті програм розвитку і саморозвитку професійної компетентності викладача мають поєднуватися можливості формальної, неформальної та інформальної освіти); *зв'язку з життям* (у змісті має відображатися зв'язок теорії з практикою, а інтелектуально-практичні уміння і навички повинні бути метою засвоєння навчального матеріалу); *доступності* (складність змісту має бути такою, щоб своїми пізнавальними можливостями слухачі могли його подолати: не легким, але й не занадто складним); *доцільності* (обсяг змісту навчального матеріалу має відповідати відведеному часу його засвоєння; бути достатньо інформативним для задоволення потреб як особистості викладача, так і суспільства в цілому; бути корисним, потрібним, актуальним для організації педагогічної діяльності викладача у даному коледжі; *індивідуалізації та диференціації* (зміст має відбиратися так, щоб можна було індивідуалізувати самостійну роботу відповідно інтересів та здібностей кожного педагогічного працівника); *історизму* – (слід висвітлювати основи наук у послідовності їхнього історичного розвитку, показувати внесок українських учених у розв'язання наукових проблем).

Критерії відбору змісту освіти мають, у порівнянні з принципами, менш загальний характер, вони є тими відмінними ознаками, які слід враховувати при інформативному наповненні визначених змістових компонентів. Визначено такі критерії добору і структурування змісту розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів: цілісне відображення у змісті освіти цілей (стратегічних, тактичних, оперативних) і завдань особистісно-професійного розвитку викладачів; науковості і практичної значущості змісту, що включається до програм підвищення кваліфікації, професійного самовдосконалення викладачів; відповідності обсягу змісту наявному часу на його опанування як у курсовому навчанні, так і в між курсовий період; урахування при конструюванні програм професійного розвитку викладачів наявності у слухачів педагогічної освіти; врахування позитивного міжнародного досвіду корпоративного навчання (на зразок концепції

«організація, що навчається» [5; 10; 14]), відповідність змісту освіти наявній матеріально-технічній базі фахового коледжу та ін.

Обґрунтована таксономія цілей, визначені принципи та критерії спонукають до розроблення докладної технології відбору та структурування змісту розвитку професійної компетентності викладачів коледжів. При цьому поряд з терміном «відбір та структурування» будемо послуговуватися поняттям «проектування» змісту, яке розуміють як творчу, інноваційну діяльність, спрямовану на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту [4, с. 717].

У процесі експериментальної роботи було апробовано технологію проектування змісту розвитку професійної компетентності досліджуваної групи педагогічних працівників, що складається з 10 етапів: 1) аналіз джерел, цілей розвитку професійної компетентності викладачів в системі неформальної та інформальної освіти; 2) ознайомлення з програмами, планами підвищення кваліфікації викладачів; 3) встановлення компонентів, рівнів змісту розвитку професіоналізму викладачів; 4) визначення принципів, критеріїв відбору та структурування змісту освіти викладачів; 5) виокремлення інформаційних блоків розвитку професійної компетентності викладачів; 6) складання переліку елементів змісту навчання кожної теми, розділу, модуля, спецкурсу; 7) фільтрація, стиснення та виключення зайвої інформації; 8) редагування та структурування інформації для перетворення її у зміст освіти викладачів; 9) визначення послідовності опанування тем, розділів, модулів змісту освіти викладачами; 10) визначення методів і форм опанування викладачами фахових коледжів елементів спроектованого змісту освіти.

Отже, запропонована методика відбору та структурування змісту освіти дає відповідь на запитання: яку інформацію необхідно відібрати, щоб її опанування педагогічними працівниками дозволило досягти поставлених цілей, розвинути навчальну, методичну, виховну, інклюзивну, екологічну та інші види професійної компетентності викладача фахового коледжу. Застосування пропонованої технології в системі методичної роботи фахового коледжу дозволяє вже не інтуїтивно, а на науковій основі, системно та цілеспрямовано проектувати особистісно-орієнтований зміст розвитку професійної

компетентності кожного викладача чи майстра виробничого навчання відповідно до його потреб, мотивів, уподобань. Перспективи подальших наукових розвідок будуть присвячені розробленню докладної методики розвитку інноваційної компетентності викладачів фахових коледжів.

Список використаних джерел

1. Андросук І. В. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04, 13.00.02. – Київ, 2017. – 493 с.
2. Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. М. Педагогіка: навчальний посібник. – 4-е вид., випр. і доп. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. – 400 с.
3. Дяченко О. Ф. Відбір й структурування змісту математичної освіти бакалаврів із системного аналізу в умовах реалізації компетентнісного та інтеграційного підходів // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 2. – С. 31–35.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Жолонко Т. Організація, що навчається: світовий досвід та українські реалії // Галицький економічний вісник. – Т. : ТНТУ, 2020. – Т. 66, № 5. – С. 162–169.
6. Інноваційна професійна освіта: науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної) Інституту професійної освіти НАПН України (26 лютого – 07 березня 2024 р.) / Інститут професійної освіти НАПН України; за ред. В.О. Радкевич. – Київ: ІПО НАПН України, 2024. – Вип. 1(14). – 425 с.

7. Кабиш М. Ю. Система розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2024. – 587 с.
8. Каленський А. А., Лузан П. Г., Пащенко Т. М., Ваніна Н. М. Стандартизація професійної освіти: теорія і практика: монографія. – Житомир: Полісся, 2018. – 256 с.
9. Кошук О. Б. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців із агроінженерії: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2019. – 676 с.
10. Курок Р. О. Розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів: теорія і методика: монографія. – Київ: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2022. – 422 с.
11. Професійний розвиток персоналу підприємств у країнах Європейського Союзу: посібник / Л. П. Пуховська, А. О. Ворначев, С. О. Леу; за наук. ред. Л. П. Пуховської. – Київ: ІПТО НАПНУ, 2015. – 176 с.
12. Радкевич В. О. Дидактичні підходи до відбору і структурування змісту професійно-технічної освіти // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців. – 2010. – Вип. 26. – С. 72–77.
13. Радкевич О. П. Теоретичні і методичні основи розвитку правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2020. – 587 с.
14. Степанова Т. Компоненти і чинники формування змісту освіти. – URL: https://ird.npu.edu.ua/files/stepanova_t.pdf.
15. Тітова О. А. та ін. Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу: монографія / О. А. Тітова (ред.). – Київ: ІПО НАПН, 2023. – DOI: [10.32835/978-617-95325-6-6/2023](https://doi.org/10.32835/978-617-95325-6-6/2023).